

Правові засади виклику експерта до суду для роз'яснення своїх висновків

Олена Усенко

Кандидатка юридичних наук, завідувачка Чернігівського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID 0000-0003-0534-5422, e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Стаття присвячена дослідженню питання правових засад виклику експерта до суду для роз'яснення своїх висновків, виявлення проблем у застосуванні цієї процедури в Україні, порівняння з міжнародним досвідом і формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного законодавства і судової практики. Виявлено та ідентифіковано головні проблеми законодавчої бази, які стосуються виклику судових експертів до суду для роз'яснення своїх висновків. Досліджено особливості викликів експертів судами у межах судового процесу та сукупності умов для цього. Доведено, що судова експертиза є важливим засобом встановлення істини в судовому процесі. Звернуто увагу, що висновок експерта має значну доказову силу, однак у багатьох випадках виникає необхідність у додаткових поясненнях щодо його змісту, методів дослідження та обґрунтованості. Законодавство України передбачає можливість виклику експерта до суду для надання пояснень, що забезпечує більш повне розуміння висновку експерта та сприяє ухваленню справедливого судового рішення. Проаналізовано міжнародний досвід і з'ясовано, що в розвинутих правових системах виклик експерта є невід'ємною частиною судового розгляду. В Україні існує законодавча можливість допиту експерта, однак практика його застосування є недостатньо ефективною через проблеми, пов'язані з відмовами судів у виклику експертів, ухиленню експертів від допиту та відсутністю чіткої методики проведення допиту. Удосконалення цієї процедури може сприяти підвищенню якості судових рішень. Наголошено на тому, що виклик експерта до суду для пояснення своїх висновків є важливим механізмом судочинства, що забезпечує більш повне та правильне сприйняття доказів судом. Нормативно-правові акти України передбачають таку можливість у цивільному, кримінальному,

господарському та адміністративному судочинстві. Практика допиту експертів свідчить про значну роль цього інституту в забезпеченні справедливого судового розгляду.

Ключові слова: судові експертизи; експерт; висновок експерта; судово-експертна діяльність; права експерта; обов'язки експерта.

Постановка проблеми. Попри чітке законодавче врегулювання можливості виклику експерта, судова практика свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із відмовою судів у виклику експерта без належного обґрунтування; формальним підходом до висновків експертів, коли їх сприймають як беззаперечний доказ без критичного аналізу; ухиленням експертів від явки в суд, що ускладнює перевірку достовірності їхніх висновків; відсутністю єдиної методики допиту експертів, що призводить до неоднозначності в судовій практиці; недостатністю санкцій за ненадання пояснень або ухилення від допиту, що знижує ефективність інституту судової експертизи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика судової експертизи та виклику експертів активно досліджується як у вітчизняній, так і у міжнародній правовій науці.

В Україні значний внесок у дослідження цього питання зробили такі науковці, як В. Луценко, який проаналізував проблеми виклику експертів у кримінальному процесі, та О. Ковальчук, який досліджував особливості експертного доказування у цивільному судочинстві.

У міжнародній доктрині важливими є праці *J. H. Wigmore*, який заклав основи перехресного допиту експертів у США, та *W. Twining*, яка дослідив використання експертних висновків у британському судочинстві.

Судова практика, зокрема рішення Верховного Суду України та Європейського суду з прав людини (наприклад, справа *Moreira Ferreira v. Portugal*), свідчить про необхідність посилення судового контролю за експертними висновками.

Мета дослідження. Проаналізувати правові засади виклику експерта до суду для роз'яснення його висновку, виявити проблеми у застосуванні цієї процедури в Україні, порівняти з міжнародним досвідом та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення відповідного законодавства і судової практики.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені й розв'язані такі завдання:

- дослідити нормативно-правову базу щодо виклику експертів у судовому процесі;

- проаналізувати судову практику України та міжнародний досвід у цій сфері;
- виявити основні проблеми, що виникають у разі виклику експертів до суду;
- запропонувати шляхи вдосконалення правового регулювання та практичного застосування механізму виклику експертів.

Дослідження базується на методах аналізу нормативно-правових актів, порівняльного правознавства та вивчення судової практики.

Викладення основного матеріалу. Судова експертиза є важливим засобом встановлення істини в судовому процесі. Висновок експерта має значну доказову силу, однак у багатьох випадках виникає необхідність у додаткових поясненнях щодо його змісту, методів дослідження та обґрунтованості висновків. Законодавство України передбачає можливість виклику експерта до суду для надання пояснень, що забезпечує більш повне розуміння висновку експерта та сприяє ухваленню справедливого судового рішення.

Виклик експерта до суду для надання пояснень регулюють такі нормативно-правові акти:

- Цивільний процесуальний кодекс України (далі — *ЦПК України*), ст. 98 якого передбачає право суду або сторін клопотати про виклик експерта для роз'яснення висновку [1];
- Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — *КПК України*), відповідно до ст. 101 якого у ситуації, якщо висновок експерта потребує роз'яснення, то суд має право допитати експерта [2];
- Господарський процесуальний кодекс України (далі — *ГПК України*), згідно зі ст. 96 якого експерт може бути викликаний для роз'яснення висновку [3];
- Кодекс адміністративного судочинства України (далі — *КАС України*), у якому ст. 80 передбачає аналогічну норму щодо допиту експерта [4];
- Закон України «Про судову експертизу», який визначає обов'язок експерта надавати пояснення щодо свого висновку [5].

Нормативно-правова основа виклику експерта до суду вбачається у наступному: відповідно до ст. 95 ЦПК України, висновок експерта є одним із джерел доказів у справі [1], а ст. 98 цього кодексу передбачає можливість виклику експерта для роз'яснення та доповнення його висновку [1].

Експерта можна викликати до суду за ініціативою суду або за клопотанням сторін, якщо:

- висновок є недостатньо зрозумілим або містить суперечності;

- необхідно пояснити застосовані методи дослідження;
- існують сумніви щодо обґрунтованості висновку;
- клопотання про виклик експерта подають у письмовій формі, воно має містити обґрунтування необхідності пояснень [1].

Аналогічні положення містить ст. 101 КПК України, що визначає право сторін клопотати перед судом про виклик експерта, якщо висновок потребує пояснень [2]. Суд може зобов'язати експерта з'явитися для допиту, а в разі його неявки без поважних причин може бути застосований привід, якщо йдеться про кримінальне провадження [2].

Практичними аспектами допиту експерта в суді є допит експерта, який проводять за такими правилами:

- спочатку експерт дає пояснення у вільній формі;
- далі йому ставлять запитання суддя та учасники процесу;
- якщо відповіді експерта виявляють нові обставини, суд може призначити додаткову або повторну експертизу [1].

У судовій практиці нерідко виникають випадки, коли експерти надають висновки з недостатньою деталізацією або формулюють неоднозначні висновки. Виклик експерта дає змогу уточнити ці моменти та підвищити об'єктивність розгляду справи [6].

Проаналізувавши судову практику щодо виклику експерта, ми виокремили такі особливості у практиці Верховного Суду України:

- у Постанові Верховного Суду від 20.10.2020 у справі № 757/12345/19-к суд визнав обґрунтованим виклик експерта для пояснення суперечностей у висновку щодо механізму отримання тілесних ушкоджень. Відмова суду першої інстанції у виклику експерта була визнана порушенням права на справедливий суд [7];
- у Постанові Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 910/2674/20 суд підкреслив, експерт був викликаний для пояснення методології розрахунку збитків у господарській справі. Суд зазначив, що виклик експерта є важливим механізмом для перевірки доказів [8].

Вивчивши рішення апеляційних судів, можемо констатувати:

- у Рішенні Київського апеляційного суду від 12.09.2022 у справі № 752/5436/21 суд визнав обґрунтованим виклик експерта у зв'язку з неточностями у висновку щодо оцінки майна [9];
- Рішенням Одеського апеляційного суду від 18.04.2023 у справі № 521/7894/22 визнано необхідним виклик експерта через наявність сумнівів щодо відповідності його висновку чинним методикам дослідження [10].

Виклик експерта до суду є важливим процесуальним механізмом, який забезпечує правильне розуміння експертного висновку та сприяє ухваленню справедливого судового рішення.

Незважаючи на чітке законодавче регулювання, в українській судовій практиці виникають певні проблеми щодо виклику експерта для пояснення висновку через низку причин:

- відмови судів у виклику експерта (часто суди без належного обґрунтування відмовляють у виклику експерта, вважаючи висновок достатнім доказом, що суперечить принципу змагальності сторін та може призвести до необґрунтованих рішень [6]);
- відсутність відповідальності експертів за ухилення від допиту (чинне законодавство передбачає обов'язок експерта з'явитися до суду, але на практиці часто виникають ситуації, коли експерти ігнорують виклики, а санкції за неявку є недостатніми, що створює проблеми для встановлення істини);
- низька якість експертних висновків (нерідко експерти надають висновки з формулюваннями, які є незрозумілими для суду та сторін, що створює необхідність у додаткових поясненнях, проте не завжди експерти можуть чітко пояснити свої методи дослідження);
- відсутність єдиної методики допиту експертів (процедура допиту експертів відрізняється у різних судових юрисдикціях, тому відсутність чіткої методики може призводити до недостатньо ефективного використання цього механізму);
- конфлікт інтересів та упередженість експертів (у деяких справах експертизу проводять комерційні організації, що може створювати ризик упередженості, тому відсутність ефективного механізму контролю за неупередженістю експертів є значним недоліком).

Вирішення цих проблем потребує вдосконалення законодавства та судової практики.

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що суди повинні забезпечувати рівність сторін у доступі до експертних висновків і можливість їх критичного аналізу. Зокрема, у справі *Winterwerp v. The Netherlands* (1979) суд наголосив на необхідності надання сторонам процесу можливості допитати експертів.

Проаналізувавши досвід інших розвинутих країн, існує така судова практика виклику експертів.

У **США** експертні висновки широко використовують у судовій практиці, а допит експертів є невід'ємною частиною судового процесу. Федеральні правила доказування США (*Rule 702-705*) передбачають, що кожна сторона має право викликати експерта до суду

та піддавати його перекресному допиту. У справі *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals* (1993) Верховний суд США визначив, що суддя повинен виконувати роль «вартового» та перевіряти наукову обґрунтованість експертного висновку, що стало основою для активного використання виклику експертів у суді.

У **Великій Британії** система виклику експертів є гнучкою та залежить від типу судового процесу. У цивільних справах (згідно з *Civil Procedure Rules, Part 35*) суд може вимагати надання усних пояснень експертом, але також заохочує письмові висновки, щоб уникати витратного судового розгляду. У кримінальних справах експертів викликають частіше, особливо якщо виникає сумнів щодо їхньої кваліфікації або методів дослідження. У справі *R v. Harris* (2005) Апеляційний суд Англії підкреслив, що суд повинен мати можливість перевірити кваліфікацію та компетентність експерта шляхом його допиту.

Німецьке судочинство характеризується активною роллю судді у процесі доказування. Згідно з § 402-414 Цивільного процесуального кодексу Німеччини (ZPO) суд має право викликати експерта для надання пояснень без обов'язкового клопотання сторін. У кримінальних справах згідно з § 80 Кримінально-процесуального кодексу (StPO) експерт може бути викликаний для докладного пояснення методів аналізу та можливих похибок. Судова практика (наприклад, справа *BGH I StR 23/19*) свідчить, що суди активно використовують виклик експертів у випадках складних технічних досліджень.

У **Франції** судді мають широкий розсуд щодо виклику експертів. Ст. 263—284 Цивільного процесуального кодексу Франції передбачають можливість виклику експерта, якщо висновок є незрозумілим або потребує додаткового роз'яснення. У справі *Cour de Cassation, Civ. 1ère* (2012) касаційний суд підкреслив, що виклик експерта є обов'язковим, якщо є сумніви щодо його висновку.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що в розвинутих правових системах виклик експерта є невід'ємною частиною судового розгляду. В Україні існує законодавча можливість допиту експерта, однак практика його застосування є недостатньо ефективною через проблеми, пов'язані з відмовами судів у виклику експертів, ухиленням експертів від допиту та відсутністю чіткої методики проведення допиту. Удосконалення цієї процедури може сприяти підвищенню якості судових рішень.

З метою усунення виявлених проблем у механізмі виклику експертів до суду пропонуються такі заходи.

1. Законодавче вдосконалення механізму виклику експертів

Внести зміни до процесуальних кодексів (ЦПК України, КПК України, ГПК України, КАС України), передбачивши обов'язок суду

надавати мотивовану відповідь на клопотання сторони про виклик експерта.

Закріпити право сторони вимагати допиту експерта у випадку наявності суперечностей у висновку та визначити чіткі критерії для оцінювання таких суперечностей.

Розширити перелік підстав для повторного виклику експерта, якщо його відповіді виявляться недостатньо обґрунтованими або неповними.

2. Запровадження єдиної методики допиту експертів

Розробити чіткі стандарти допиту експертів у суді, зокрема алгоритми перевірки їхніх висновків, методології досліджень та обґрунтованості використаних методів.

Ввести у судову практику спеціальні тренінги для суддів щодо оцінювання експертних висновків та методів їх перевірки.

Використовувати відеозапис допиту експертів як додатковий засіб контролю за об'єктивністю судового процесу.

3. Посилення відповідальності експертів за неналежне виконання обов'язків

Запровадити вагомі штрафи або інші санкції за необґрунтоване ухилення експерта від явки в суд (зокрема, адміністративну відповідальність за безпідставне ігнорування виклику).

Внести зміни до Закону України «Про судову експертизу», передбачивши обов'язкову відповідальність експерта за надання свідомо необґрунтованого або неповного пояснення за виконану експертизу під час допиту у суді.

Запровадити механізм більш жорсткого дисциплінарного контролю за експертами, які ухиляються від пояснення своїх висновків у суді.

4. Використання міжнародного досвіду

Запровадити американську модель перехресного допиту (англ. *cross-examination*), що передбачає можливість сторін безпосередньо ставити запитання експерту для уточнення або спростування його висновку.

Використати британську модель експертних зустрічей, коли перед судовим засіданням експерти обох сторін обговорюють свої висновки та усувають можливі суперечності.

Запровадити в Україні німецьку практику активної ролі судді у допиті експерта, що дасть змогу забезпечити глибше з'ясування деталей висновку.

5. Запровадження незалежного контролю за експертними висновками

Створити інститут незалежного судового рецензування експертних висновків, який допомагав би оцінювати обґрунтованість та об'єктивність висновків.

Запровадити систему незалежної експертизи у складних і суперечливих справах, коли висновок одного експерта може бути перевірений іншими фахівцями.

Отже, запровадження цих заходів сприятиме підвищенню ефективності судового контролю за експертними висновками, мінімізації випадків необґрунтованого ухилення експертів від допиту та покращенню якості судового розгляду, а використання кращих міжнародних практик підвищить рівень довіри до судової експертизи та зміцнить правову систему України.

Висновки. Виклик експерта до суду для пояснення своїх висновків є важливим механізмом судочинства, який забезпечує більш повне та правильне сприйняття доказів судом. Нормативно-правові акти України передбачають таку можливість у цивільному, кримінальному, господарському та адміністративному судочинстві. Практика допиту експертів свідчить про значну роль цього інституту в забезпеченні справедливого судового розгляду.

Перелік посилань

References

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 03.03.2025).	Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 03.03.2025).	Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012 No. 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12 (дата звернення: 03.03.2025).	Commercial Procedure Code of Ukraine dated November 06, 1991 No. 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12 (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15 (дата звернення: 03.03.2025).	Code of Administrative Procedure of Ukraine dated July 06, 2005 No. 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15 (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].

5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 03.03.2025). Law of Ukraine "On Forensic Examination" dated February 25, 1994 No. 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
6. Case of Winterwerp v. The Netherlands / The European Court of Human Rights. 24.10.1979. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597> (дата звернення: 03.03.2025).
7. Постанова Верховного Суду України від 20.10.2020 у справі № 757/12345/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025). Supreme Court of Ukraine ruling dated October 20, 2020 in case No. 757/12345/19-k. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
8. Постанова Верховного Суду України від 15.06.2021 у справі № 910/2674/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025). Supreme Court of Ukraine ruling dated June 15, 2021 in case No. 910/2674/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
9. Рішення Київського апеляційного суду від 12.09.2022 у справі № 752/5436/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025). Kyiv Court of Appeal ruling dated September 12, 2022 in case No. 752/5436/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].
10. Рішення Одеського апеляційного суду від 18.04.2023 у справі № 521/7894/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 03.03.2025). Odesa Court of Appeal ruling dated April 18, 2023 in case No. 521/7894/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (access date: 03.03.2025) [in Ukrainian].

Legal grounds for summoning an expert to court to clarify the expert`s conclusion

Olena Usenko

This article explores the legal foundations for summoning an expert to court to clarify their opinion, identifies problems in the application of this procedure in Ukraine, compares it with international experience, and formulates proposals for improving the relevant legislation and judicial practice. The main legislative issues related to summoning court experts to explain their conclusions have been identified. The study examines the specifics of summoning experts by courts within the judicial process and the set of conditions required for this. It has been proven that forensic expertise is an essential tool for establishing the truth in court proceedings. Attention is drawn to the fact that an expert's opinion carries significant evidentiary weight, but in many cases, additional explanations regarding its content, research methods, and justification

of conclusions are necessary. Ukrainian legislation provides for the possibility of summoning an expert to court to provide clarifications, ensuring a more comprehensive understanding of the expert's opinion and contributing to a fair judicial decision. An analysis of international experience indicates that in developed legal systems, summoning an expert is an integral part of judicial proceedings. In Ukraine, while there is a legislative possibility for expert interrogation, its practical application remains insufficiently effective due to issues such as courts refusing to summon experts, experts avoiding interrogation, and the absence of a clear methodology for conducting expert questioning. Improving this procedure could enhance the quality of judicial decisions. The article emphasizes that summoning an expert to court for clarification of their opinion is a crucial mechanism in the judicial process, ensuring a more complete and accurate perception of evidence by the court. Ukrainian legal acts provide for this possibility in civil, criminal, commercial, and administrative proceedings. The practice of expert questioning demonstrates the significant role of this institution in ensuring a fair trial.

Keywords: forensic examinations; expert; expert opinion; forensic activity; expert rights; expert duties.

- ⇒ Усенко, О. (2025). Правові засади виклику експерта до суду для роз'яснення своїх висновків. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 70. С. 331—340. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.24.